

Radnóti szegedi történetei

MIKLÓS PÉTER: A SZEGEDI BÖLCSÉSZKAR
RADNÓTI MIKLÓS DIÁKÉVEIBEN



Radnóti Szegedi Öröksége
Alapítvány,
Szeged – Szabadka, 2011
159 oldal

”

Miklós Péter kötete (*A szegedi bölcsészkar Radnóti Miklós diákéveiben*) címe alapján két elvárást kelthet olvasóiban. Egyrészt az Annales-iskola hagyományát és legismertebb kiadványait (pl. Fernand Braudel: *A Földközi tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában.*) idézi fel, és ez alapján a szegedi egyetem egy meghatározott időszakának teljes panorámáját ígéri. A másik lehetőség a címet olvasva, hogy a munka szerzője valójában a Radnóti-kutatás új eredményeinek bemutatására vállalkozik. A tanulmánygyűjtemény mindkét irányban elindul, és érzésem szerint mindkét várákosnak igyekszik megfelelni, ám valószínűleg a téma sokrétűsége, a már feldolgozott és a rendelkezésre álló, de még feldolgozatlan anyagok nagysága miatt ennek a munkának egyelőre csupán egy részét végzi el. A helytörténeti, módszertanát tekintve elsősorban mikrotörténeti kutatás egyik legnagyobb dilemmája, hogy a részeredmények folyamatos közlése milyen ütemben történjen, mikor zárható le, ha lezárható egyáltalán az anyaggyűjtés. Aprólékos és sok esetben csak évtizedes vizsgálódás után sikert hozó folyamatról van szó, az ebben a szellemben írott, hatalmas anyagot mozgó munkák száma viszonylag kevés, e hosszadalmas anyaggyűjtésre kevesen vállalkoznak. E módszertani közelítés szerencsére folyamatosan jelen van a magyar kutatásban, ehelyütt érdemes megemlíteni Kövér György nagyszabású munkáját (*A tisztaeszlári dráma*), amely e szemléletmód egyik legújabb, közelmúltban publikált produktuma.

Ha jól sejtem, hogy Miklós Péter vizsgálatai ezen az úton indultak el, ez az összefoglaló valószínűleg nem az utolsó jelentkezése a témában. A szerző válogatott írásait tartalmazó kötet, amelyet a Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány adott ki, az elmúlt években részben már közölt publikációkat tartalmazza, vélhetően előzetesekként egy nagyobb terjedelmű, Radnóti szegedi egyetemi éveinek kulturális környezetét és atmoszféráját komplex módon elemző munkának. Az itt közreadott tanulmányok ennek megfelelően egyrészt a választott korszak történetét tekintik át, miközben Radnóti szegedi éveinek kultúrtörténeti szempontból fontos momentumait is igyekeznek tárgyalni. A szövegek másik markáns irányát a

Radnóti-kutatást újabban is izgalomban tartó identitástörténeti kérdések jelölik ki. A válogatást bevezető tanulmány így rövid intézménytörténeti áttekintést ad, a szegedi egyetem genealógiájának kérdése pedig, nemcsak az aktuális évfordulók, és évfordulós polémiák kapcsán válik érdekessé. A kötet első szövege (*Kolozsvári múlt, szegedi jövő. A szegedi egyetem első évtizedei*), amely a menekült egyetem történetének alapvonalait vázolja, az intézmény identitásának, szellemiségének meghatározása szempontjából is jó kiindulópont. A továbbiakban (*Radnóti Miklós szegedi éveiről*) a költő szegedi tanulmányait a helytörténet eszközeivel, a levéltári és forráskutatás újabb eredményeinek segítségével is prezentáló, összefoglaló jellegű hosszabb elemzést olvashatunk. Radnóti egyetemi éveinek fontos problémáit vázolja úgy tűnik, a tanulmánygyűjtemény valamennyi fontos felvetésével találkozunk. Az írás Radnóti stúdiumainak ürügyén, mestereinek, hallgatótársainak mini portréit megrajzolva az egyetemhez szorosabban és lazábban kapcsolódó szellemi műhelyekről (pl. Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma) is szót ejt. A részletes áttekintésbe érzésem szerint az ezután olvasható rövidebb közlemény (*Glatter, Radnóti, Radnóczy. Radnóti Miklós nevééről*) gondolatai is problémamentesen bedolgozhatók lettek volna, különösen azért, mert ez az inkább ismeretterjesztő jellegű, Radnóti névváltozatainak evolúcióját tárgyaló írás különösebb újdonságot nem tartalmaz.

Miklós Péter könyvének jól kivehető vonala láthatóan a szociokulturális környezet felidézése, a személyes karakter jegyeinek meghatározása. Az itt közreadott jelentések ennek megfelelően sokszor mesterek és tanítványok párhuzamos életrajzai, a szerzőt érezhetően a szellemi alkat problémái, a világnézeti állásfoglalásokat predestináló mentális mintázatok tartják izgalomban. E szempontok érvényesülésének egyik legszemléletesebb példája a Radnóti Miklós és a rá nagy hatást gyakoroló mestere, Sík Sándor személyes kapcsolatával, alkati azonosságával foglalkozó tanulmány (*Radnóti Miklós és Sík Sándor kapcsolatáról*). A biografikus párhuzamok, szellemi minták keresésének módszere ugyancsak tisztán rajzolódik ki a József Attila, Perkátai László és Radnóti Miklós személyes és szellemi kapcsolatait kereső szövegben. Bár a kötet bőven és árnyaltan foglalkozik Radnóti szellemi alkatának összetett voltaival, néhány finom, alig érzékelhető kontradiktív megjegyzés olykor elbizonytalanítja az olvasót, valójában mi is a szerző véleménye az adott témában. A Radnóti szegedi éveit részletesen bemutató közleményben például ez olvasható: „A szegedi években mélyült el kapcsolata (nem elhanyagolható mértékben Sík Sándor hatására) a katolicizmussal. Ugyanekkor – ambivalens módon – ekkor ismerkedett meg a szocialista ideológiával és a baloldali mozgalmakkal is.” Míg a Sík Sándor és Radnóti barátságát a szellemi szimbiózis modelljében elgondolni kész összefoglalóban ezt találjuk: „Az egyházi pálya (vagy a kereszténységgel létrejövő szoros kötődés), valamint a munkásmozgalomhoz való csatlakozás egyaránt tipikusnak mondható a huszadik századi magyar zsidó életstratégiákat vizsgálva.” A két állásfoglalás persze nem mond gyökeresen ellent egymásnak, a határvonal vékony és a különbség is csupán árnyalatnyi, mégis érdemes elidőzni mellette. Az egymást látszólag kizáró világnézeti minták felszívódása, személyiségbe épülése a szubjektív és közösségi identitás változatos formáinak bonyolult terepére viszik a kutatót. Fokozottan igaz ez a szóban forgó tanulmánykötet asszimiláció és disszimiláció lehetőségeivel izgalmas és bonyolult mintákban találkozó főszereplőire, emiatt van szükség a saját logikán belül ellentmondásmentes és világos teóriák működtetésére.

Miklós Péter tanulmánygyűjteményének legizgalmasabb pillanatai elsősorban a levéltári forráskutatásokra épülő, ismeretlen, kevésbé ismert, vagy előzőleg kevésbé fókuszba állított adatokra épülő fejezetek. Köztük a legfontosabb újdonságok az egyetemi élettel kapcsolatos, szervezeti és eljárási kérdéseket érintő forrásanyagban lelhetők fel. E névumok között említethetők elsősorban a Radnóti Miklós és Tomori Viola doktori fokozatszerzésével kapcsolatos adatok. Az egyetemi évkönyvekre, kari tanácsi határozatokra épülő személyes történetek bemutatásával és feldolgozásával a korábbi ismereteket kiegészítő, pontosító momentumok válnak láthatóvá. Ebben a szellemben íródott a Radnóti és a Dugonics társaság kapcsolatainak nyomában járó alapos áttekintés is.

A kötetbe válogatott szövegek sorrendjét úgy tűnik nem a megírás ideje és nem a kutatott korszak eseménytörténeti kronológiája határozza meg. A gyűjtemény láthatóan a szerző által az utószóban körvonalazott tematikát követi, ám a könyv címben deklarált célja alapján egy másik belső logika is kézenfekvőnek tűnhet. Ez alapján a menekült egyetem szegedi korszakát áttekintő közlés (*Kolozsvári múlt, szegedi jövő. A szegedi egyetem első évtizedei.*) után a szegedi universitas szellemi környezetének és világnézeti atmoszférájának kérdéseit boncolgató elemzések következhetnek (*Koncepció az egyetem „katolikus jellegének” biztosítására; Antiszemita megmozdulások a szegedi egyetemen az 1930-as években*). Ezek az összefoglaló jellegű szövegek vezetnék be a kifejezetten mikrotörténeti szemléletű és sokszor egy-egy személy tudományos portréját felskiccelő, inkább az új kutatási eredményekre épülő írásokat.

Ez utóbbi csoportba sorolható a Kecskeméti Ármin magántanári habilitációjának történetét bemutató írás, vagy a Szent-Györgyi Albert alakját, művelődéspolitikai és diplomáciatörténeti jelentősége miatt is érdekes pályáját részletesen bemutató közlemény. A Radnóti tágabb szellemi környezetének sorseseményeit feldolgozó vizsgálatok közt Berczeli Anzelm Károly, Tomori Viola, Ortutay Gyula szépírói, tudományos, vagy éppen politikai pályájának egy-egy momentumáról, az azt meghatározó alkati jegyekről is olvashatunk. Valamennyien Radnóti személyes kapcsolati hálójának szereplői, a vizsgálatok középpontjában a mindannyiuk számára meghatározó Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumához kapcsolódó tevékenységük áll. Miklós Péter írásai érzékelik és rögzítik a kutatás polémiáit, olykor csak ismertetik, olykor egyes dilemmák kapcsán határozott véleményt fogalmaznak meg. Ez történik a Radnóti Szent-Györgyi családdal való kapcsolatát jelző verseskötet-ajánlás kérdésében. Bár a dedikáció címzettjének személye nem bizonyosodott még be megnyugtatóan, a szerző valószínűsíti, hogy a *Meredek út* című kötetét „Szent-Györgyi Nellynek baráti szeretettel” dedikáló Radnóti sorainak címzettje a Nobel-díjas professzor lánya. A szóban forgó ajánló sort a Radnóti-ajánlások idáig legteljesebb, a kapcsolati mátrix névsorát, fontosabb tendenciáit és szereplők biográfiáját is tartalmazó gyűjteménye is közreadta. A Radnóti-dedikációk (szeriációs) listáját összeállító és értékelő Bíró-Balogh Tamás kutatásainak eredménye nemrég látott napvilágot (1. *Radnóti Miklós dedikációi*. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Irodalom és Művészettörténeti Tanulmányok. 5. Szeged, 2010). E közlemény a szóban forgó tétel kapcsán lehetséges címzettként mindkét Szent-Györgyi Nellyvel számol.

Lengyel András a Radnóti-kutatás új feladataival számot vető, a téma tisztázásra váró, izgalmas aspektusainak módszertani kérdéseit is érintő írásában (*A Radnóti-kutatás néhány kérdése*. Magyar Tudomány, 2009. november) az életmű kritikai igényű kiadásának problémáját érintve „az életút eseménytörténete során megképződő mentális föladatok” lajstromo-

zására hívja fel a figyelmet. Konceptiójában az elvégzendő feladatok közt a költő szegedi korszakának szereplői kiemelt helyet foglalnak el. Lengyel egy másik, a Szegedi Fiatalok könyvkiadási gyakorlatának adatait kiegészítő közlésében (*Radnóti, Vas István és az Őszi rombolás. Adalék a Szegedi Fiatalok könyvkiadói tevékenységéhez*. Tiszatáj 2009. május) lokalizálja a Radnóti-kutatás fehér foltjait, határozottan és világosan jelölve ki a vizsgálódás új eredményekkel kecsegtető, szükséges feladatait: „Igen tanulságos lehetne például, ha megismerhetnénk, hogy Baróti Dezső és Ortutay Gyula milyen érvek hatására hagyott föl a költészettel (amit pedig kezdetben igencsak ambicionáltak), vagy milyen konfliktus előzte meg a Művkoll másik házi költőjének, Berczeli Anzelm Károlynak a kiválását, pontosabban kiközösítését?” Miklós Péter egyik írása Berczeli Anzelm Károly portréját felrajzolva a Művkoll egyik tisztázásra váró történetének, a Szegedi Fiatalok legidősebb, a szellemi műhelytől elhidegülő, elszigetelődő, kizárt (?), kivált (?) tagjának sorsát követve ugyancsak a problematikus kérdések felé halad. Bár ez ügyben még nem hoz új eredményt, ám a Berczeli személyével való foglalkozás talán a kérdéses pontok újrafogalmazása vagy megoldása felé vezető út állomása.

A Tomori Viola doktorálását és doktori értekezésének téziseit alaposan és részletezően ismertető tanulmány (*Kísérlet a parasztság lélektani értelmezésére. Tomori Viola doktorálásáról.*) a Szegedi Fiatalok eddig ismert történetét néhány momentummal kiegészítő forráskutatás. A tanulmány gondolatmenete szempontjából ugyan nem a legfontosabb, ám megemlíthető kiegészítés, hogy a *Mese a szomorúfűzfáról* mellett a *Lábadozó szél* és (Buday Györggyel együtt) az *Újhold* kötetek egy-egy példányát is dedikálta Radnóti Miklós Tomori Violának. Bíró-Balogh fent idézett katalógusa mindkét dedikációt közli, az pedig, hogy Radnóti egyenesen Tomori inspirálására írta egyetlen meséjét, újabb példája az egymással szakmai és személyes szimbiózisban lévő fiatal tudósok és művészek szellemi közösségének.

Miklós Péter kötete egy részben új adatokat hozó, és még több új eredményt ígérő, remélhetőleg folytatódó, művelődés-, hely- és intézménytörténeti kutatás fázisáról számol be. Átgondolt metodológiájú, a választott korszak személyes történeteinek részleteiből kibontakozó, identitás-, mentalitás- és eszmetörténeti fragmentumokból építkező válogatás.

Kovács Krisztina